

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2017 / Vol. XXXVI / 1 / 7-21
Originalni naučni rad

O SKRIVENOJ NEURAČUNLJIVOSTI IZ ČLANA 24. KRIVIČNOG ZAKONIKA SRBIJE

Veljko Turanjanin*
Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu

Emir Ćorović*
Departman za pravne nauke - Državni Univerzitet u Novom Pazaru

*U radu se analizira odredba člana 24. Krivičnog zakonika Republike Srbije, koja se odnosi na tzv. skrivljenu neuračunljivost. Ovom odredbom se, u stvari, nastoji rešiti problematika koja je u teoriji poznata pod nazivom *actiones liberae in causa*. Autori kritički razmatraju predmetnu odredbu, ukazuju na neka njena neprihvatljiva tumačenja, kao i na to da se problematika koja se dovodi u vezu sa skrivljenom neuračunljivošću može u nekim slučajevima rešavati putem drugih krivičnopravnih instituta.*

*KLJUČNE REČI: krivica / *actiones liberae in causa* / neuračunljivost / radnja*

Prema vladajućem shvatanju u teoriji krivičnog prava, a koje je prihvaćeno i u članu 14. stav 1. Krivičnog zakonika Srbije (KZ),¹ krivično delo predstavlja *skriviljeno ponašanje* (*nullum crimen sine culpa*). Pri tome, da bi se krivično delo imputiralo njegovom autoru krivica mora postojati *tempore criminis*, što prema prihvaćenoj teoriji delatnosti iz člana 16. KZ znači u vreme kad je učinilac radio (u slučaju činjenja), ili bio dužan da radi (za slučaj nečinjenja), bez obzira kada je posledica nastupila. Vremenska podudarnost između radnje krivičnog dela i krivice naziva se *principom koincidencije* ili *simultanim principom* (Eser, Burkhardt, 1992: 200).

---

* E-mail: turanjaninveljko@gmail.com

* E-mail: ecorovic@np.ac.rs

¹ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

Sadržina krivice je određena u članu 22. KZ. Zakonodavac je prihvatio *psihološko-normativnu teoriju krivice*, predviđajući u navedenom članu da su njeni konstitutivni elementi: 1) *uračunljivost*, 2) *umišljaj, odnosno nehat* (kada zakon predviđa kažnjivost i za taj oblik krivice) i 3) *svest o zabranjenosti* (protivpravnosti), koja, pak, može biti *aktuelna* (kada je učinilac bio svestan zabranjenosti svoga dela) ili *potencijalna* (ako nije bio svestan, ali je bio dužan i mogao biti svestan zabranjenosti svoga dela). U smislu prethodno rečenog, da bi se moglo reći da je neko lice "skrivilo" "krivično" delo, neophodno je postojanje sva tri konstitutivna elementa krivice u vreme izvršenja krivičnog dela (Stojanović, 2012: 120).

Kada je reč o *uračunljivosti*, iz prethodnog proizilazi da je ona *sastavni deo krivice*. Međutim, ona je i *neophodna pretpostavka krivice*,² jer podrazumeva određeno psihičko svojstvo koje se ogleda u sposobnosti učinioca da shvati značaj svog dela i sposobnosti da upravlja svojim postupcima. *Ako nema ovog psihičkog svojstva*, tj. ukoliko je učinilac neuračunljiv, *neće se postaviti pitanje ostalih konstitutivnih obeležja krivice*. Pod zakonom predviđenim uslovima, *neuračunljivi učinilac protivpravnog dela koje je zakonom određeno kao krivično delo* može biti samo adresat određenih psihijatrijskih mera bezbednosti iz čl. 81.-82. KZ.

2. Kao što je poznato, postoji mogućnost da se učinilac *sam dovede u stanje neuračunljivosti*, tj. u stanje u kojem ne može da shvati značaj svoga dela ili da ne može da upravlja svojim postupcima, a da potom u tom stanju izvrši krivično delo. Držeći se slepo principa koincidencije, to bi značilo da ovo lice ne može odgovarati za učinjeno delo, jer je *tempore criminis* bilo neuračunljivo. Za te potrebe je u nauci krivičnog prava, između ostalog, formulisana institut *actiones liberae in causa*, za koje neki tvrde da je teško prevodiv na srpski jezik (Đorđević, Đorđević, 2004: 53), dok ga drugi prevode kao "radnje slobodne u uzroku" (ili vezane za slobodno stanje) (Stojanović, 2012: 126-127). U članu 24. našeg KZ opisana situacija je nazvana "*skriviljena neuračunljivost*". Ova jezička dilema donekle utiče i na shvatanje instituta o kojem govorimo: latinska floskula akcentuje radnju (*actio*), dok se u našem pravu (ali i u uporednom) predmetna situacija vezuje za uračunljivost kao nužnu pretpostavku i konstitutivni element krivice. Međutim, radnja i krivica predstavljaju dva različita krivičnopravna pojma. Otuda ima autora koji tvrde da u navedenom smislu skriviljena neuračunljivost i *actiones liberae in causa* nisu sinonimi, "već je samoskriviljena neubrojivost hiponim u odnosu prema *actio libera in causa* koja predstavlja hiperonim" (Mihoci, 2009: 896). Na navedenu problematiku ćemo se osvrnuti i u narednom izlaganju.

Učenje o *actiones liberae in causa* je samo jedan od načina prevazilaženja datog problema. Pre nego što se predstave i te druge mogućnosti treba ukazati da su ranije pojedini teoretičari negirali institut *actiones liberae in causa*, smatrajući da se učinjeno krivično delo nikako ne može pripisati učiniocu, jer je isti *tempore criminis* delovao u stanju neuračunljivosti, bez obzira što je on sam takvo stanje

---

² Kako ističe Stojanović "uračunljivost je neophodna pretpostavka ili obavezan elemenat krivice..." (Stojanović, 2004: 9; Delić, 2009: 64).

prouzrokovao.³ Ovakva shvatanja danas više niko ne zastupa, a očigledna je i njihova neodrživost.

Pored izričitog normiranja date situacije, kako je učinjeno u našem pravu (ali i pravima drugih država),⁴ ista može biti rešena na još dva načina (Đorđević, 1978: 73-74). Prvi je kroz *opšta pravila o uračunljivosti i vinosti (krivici)*, s tim što se pomenuti elementi cene u vreme učiniočevog stavljanja u stanje privremene duševne poremećenosti, "jer su u tom momentu ostvareni svi uslovi za izvršenje krivičnog dela" (Đorđević, 1978: 73). Na ovako shvatanje nam se nadovezuju reči *Franz von Listz-a*, koji je pre više od jednog veka rekao: "kao god što možemo upotrebiti ludaka ili pijanicu kao sredstvo za naše ciljeve ... tako isto možemo u narušenom duševnom stanju sami sebe upotrebiti za izvršenje umišljajnih namera" (List, 1902: 179); odnosno *Jacobs-onova* konstatacija da "učinilac može samog sebe, kao kod posrednog izvršilaštva, upotrebiti kao sredstvo" (prema: Eser, Burkhardt, 1992: 201). Citirana mišljenja, da se primetiti, obuhvataju samo jedan oblik *actiones liberae in causa* – u pitanju je njegova *umišljajna forma*, što znači da se njen *nehatni oblik* teško može podvesti pod pomenuta shvatanja. O tome će isto tako biti reči u narednom izlaganju.

Sledeći način za rešenje date situacije može se naći u *krivičnom delu pijanstva*. Kod ovog krivičnog dela *inkriminisan je sam čin pijanstva, pod uslovom da je učinilac u tom stanju učinio kakvo krivično delo*. Znači, učinilac se konzumiranjem alkohola ili drugih psihoaktivnih supstanci, umišljajno ili nehatno, dovodi u stanje opijenosti koje isključuje njegovu uračunljivost, a potom u tom stanju čini neko krivično delo. Prema tome, kod učinioca postoji *samo krivica u odnosu na opijanje* (Sržentić, Stajić, Lazarević, 1998: 245), dok krivično delo koje je učinjeno u stanju pijanstva predstavlja *samo objektivni uslov inkriminacije*, što znači da u odnosu na njega *ne postoji* učiniočev psihički odnos (Stojanović, 2012: 129; (Drakić, 2007: 190). Ovom modelu se zamera što ne dozvoljava vezu između neprava i krivice (Eser, Burkhardt, 1992: 202), odnosno da se konstrukcijom krivičnog dela pijanstva na jedan posredan (indirektan) način ustanovljava kažnjivost za krivično delo koje je učinjeno za vreme dok se učinilac nalazio u neuračunljivom stanju koje je izazvano činom pijanstva. Pošto u odnosu na krivično delo učinjeno za vreme pijanstva ne postoji krivica učinioca, to se *kažnjivost u odnosu na njega zasniva na objektivnoj odgovornosti* (Perović, 1985: 182). Inače, iako KZ Nemačke reguliše krivično delo pijanstva,⁵ u krivičnopravnoj doktrini i judikaturi je veoma razrađeno učenje o institutu *actiones liberae in causa*, što znači da se ova dva instituta međusobno ne isključuju.

3. Odredba člana 24. stav 1. KZ Srbije o skrivenoj neuračunljivosti glasi:

³ Tako je veliki *Saviny* smatrao da je radnja neposredni uzrok posledice, a ona je preduzeta u stanju nesposobnosti za uračunljivost, što znači da učinilac nikako ne može biti krivac za učinjeno krivično delo. Ovo mišljenje je razradio *Katzenstein* koji smatra da stavljanje sebe u stanje neuračunljivosti predstavlja samo pripremnu radnju, pa je kao takva krivičnopravno irelevantna. Radnja izvršenja je preduzeta za vreme neuračunljivosti, tako da se učinilac ne može smatrati krivcem (prema: Živanović, 1922: 246).

⁴ Član 25. KZ Hrvatske ("Samoskrivljena neubrojivost"); član 29 stav 4 KZ Slovenije (u okviru odredbe o neuračunljivosti – "Neprištevnost"); član 14 stav 3 KZ Crne Gore (u okviru odredbe o uračunljivosti).

⁵ § 323a StGB (*Vollrausch*).

"Krivica učinioca krivičnog dela koji se upotrebom alkohola, droga ili na drugi način doveo u stanje u kojem nije mogao da shvati značaj svog dela ili da upravlja svojim postupcima utvrđuje se prema vremenu neposredno pre dovodenja u takvo stanje".

Jasno je da se za ovu situaciju odstupa od pravila da krivica, što znači i uračunljivost, mora postojati *tempore criminis*. Iz citirane odredbe jasno proizilazi da se krivica utvrđuje "prema vremenu neposredno pre dovodenja u takvo stanje" (stanje neuračunljivosti) (Stojanović, 2012: 127).

Ovako koncipirana skrivljena neuračunljivost teorijski odgovara tzv. *modelu izuzetka (Ausnahmemodel)*, prema kojem se učinilac "kažnjava za svoje ponašanje u stanju pijanstva, iako u to vreme nije bio krivično odgovoran" (Roxin, 2006: 915), što dalje znači da kažnjivost za *actiones liberae in causa* predstavlja pravni izuzetak od pravila da učinilac prilikom izvršenja krivičnog dela mora biti krivično odgovoran (Roxin, 2006: 915). Model izuzetka, kako pojašnjavaju neki teoretičari, počiva na "teleološkoj redukciji" (*teleologische Reduktion*) odredaba o krivičnoj nesposobnosti (tj. neuračunljivosti – tako Hruschka, Jescheck), odnosno na njihovoj "korektivnoj interpretaciji" ("*berichtigende Auslegung*" – tako Stratenwerth) (prema: Eser, Burkhardt, 1992: 202). Da zaključimo: model izuzetka ne zahteva krivicu *tempore criminis*, već ona mora postojati u jednom prethodnom momentu (tzv. *culpa praecedens*) – kada je učinilac sebe dovodio u stanje u kojem nije mogao da shvati značaj svoga dela ili da upravlja svojim postupcima (slično: Srzentić, Stajić, Lazarević, 1998: 246), što, pak, znači da "nepostojanje krivice u vreme izvršenja krivičnog dela kompenzuje se kroz ovo skrivljeno prethodno ponašanje" (Drakić, 2007: 185). U nemačkoj literaturi i judikaturi se ističe da se ovim modelom *odstupa ne samo od načela krivice, nego i od načela zakonitosti (nullum crimen sine lege)*: "u jednoj odluci Saveznog suda Nemačke je navedeno: "model izuzetka se ne može usaglasiti sa jasnim značenjem odredbe § 20 K3,⁶ prema kojoj krivična odgovornost mora postojati 'prilikom izvršenja krivičnog dela'. Iz ovih razloga se *actio libera in causa* ne može priznati ni kao praktični (sudsko-pravni) izuzetak od principa koincidencije... ni kao običajno pravilo" (Roxin, 2006: 915).

Navedeni prigovor u našem krivičnompravnom sistemu ne stoji, bar ne u delu koji se odnosi na načelo zakonitosti, iz prostog razloga što sam KZ normira skrivljenu neuračunljivost. Može se, međutim, reći da se ovim institutom odstupa, ili bolje rečeno modifikuje načelo krivice (*nulla poena sine culpa*), mada to nije jedini slučaj u našem pravu (videti: Ćorović, 2013: 349-365).

Inače, u nemačkoj teoriji i praksi se uglavnom koristi jedan drugi model u pojašnjenju instituta *actiones liberae in causa*, a koji se naziva *modelom bića krivičnog dela (Tatbestandsmodell)* ili *doktrina* ili *teorija "predpremeštanja" (Vorverlegungsdoktrin; Vorverlegungstheorie)*.⁷ Po ovom modelu uračunljivost se

⁶ U pitanju je odredba o neuračunljivosti (*Schuldunfähigkeit wegen seelischer Störungen*).

⁷ O ovom modelu detaljno videti Roxin, 2006: 914. U našoj literaturi prevod "teorija predpremeštanja" koristi prof. Drakić (Drakić, 2007: 185), što odgovara i prevodu ovog termina na engleski jezik - "prepositioning theory" – od strane Finkelstein-a i Katz-a (Finkelstein, Katz, 2008: 483).

ne vezuje za ponašanje u stanju opijenosti, već za opijanje, odnosno za ponašanje koje vodi ka isključenju krivice (Roxin, 2006: 914). Time učinilac stvara "nedozvoljeni rizik" (*unerlaubtes Risiko*), da bi kasnije u neuračunljivom stanju učinio krivično delo (Eser, Burkhardt, 1992: 200). Ovo prethodno ponašanje (*actio praecedens*) može biti umišljajno ili nehatno i ono u datom slučaju vodi ka izvršenju radnje krivičnog dela (Roxin, 2006: 914). Pojednostavljeno: ovim modelom delo "započinje još sa samodovođenjem učinioaca u stanje neuračunljivosti" (Drakić, 2007: 185). U osnovi ovog modela leži *teorija ekvivalencije*, po kojoj se odgovornost za krivičnoppravnu posledicu može vezati za svaki uslov posledice (Drakić, 2007: 185).⁸ Prednost opisanog modela se vidi u tome što se njime odražava princip koincidencije, odnosno istovremenosti dela (koje započinje stvaranjem "defekta") i krivice, "jer je kod stvaranja defektnog stanja učinilac *per definitionem* još krivično sposoban" (Eser, Burkhardt, 1992: 200). Ipak, ovim se proširuje poimanje radnje krivičnog dela, s obzirom da se "radnja bića dela odnosno njen početak vidi već u stvaranju defektnog stanja (*Defektherbeiführung*)" (Eser, Burkhardt, 1992: 200). U stvari, iz ovog modela proizilazi da samo "stvaranje defektnog stanja odgovara kvalitetu pokušaja" (Eser, Burkhardt, 1992: 201). Međutim, sam čin dovođenje sebe u stanje neuračunljivosti još uvek ne predstavlja radnju krivičnog dela (slično: Roxin, 2006: 916), tako da se ne može prihvatiti da u toj situaciji postoji pokušaj (Drakić, 2007: 186; Stojanović, 2012: 128).⁹ U vezi sa tim Eser i Burkhardt ističu da se kod ovog modela "kao centralni problem javlja pitanje da li se pri stvaranju defekta može videti "neposredno pristupanje" ka ostvarenju dela, koje učinilac po nastupanju krivične nesposobnosti hoće da učini", priznajući da se potvrdan odgovor na isto teško može uklopiti sa osnovnim pravilima za razlikovanje pokušaja i pripremanja, dok, pak, negativan odgovor na njega dovodi u pitanje celokupnu konstrukciju modela bića krivičnog dela (Eser, Burkhardt, 1992: 201). To se može pojasniti kroz primere: opijanje da bi se kasnije izvršila uvreda ili silovanje ne predstavlja istovremeno i radnju ovih krivičnih dela, što dalje znači da ista "ne mogu biti kažnjiva na osnovu ovih radnji" (Roxin, 2006: 917); odnosno, kako se kaže: ko pije još ne ubija (*wer trinkt, tötet noch nicht*) (Kühl, 2008: 331). Prema tome, dovođenje u defektno stanje može, eventualno, predstavljati samo pripremnu radnju, po pravilu nekažnjivu, izuzev ukoliko zakon nije neku pripremnu radnju predvideo kao kažnjivu.

U vezi sa stilistikom odredbe člana 24. stava 1. KZ neki autori navode: "Nije li ovo, ipak, sada u stvari krivično delo opijanja. Ako se kao osnov odgovornosti (krivice), tj. krivičnog dela, uzima radnja dovođenja sebe u stanje neuračunljivosti, s dodatkom

---

⁸ U našoj teoriji su svojevremeno neki autori prihvatili tumačenje *actiones liberae in causa* koje odgovara opisanom modelu. Tako prof. Radovanović navodi: "Radnja kojom se učinilac dovodi u stanje neuračunljivosti, smatra se kao radnja krivičnog dela" (videti: Radovanović, bez godine izdanja: 212; isto: Perović, 1985: 185). Naglašavamo da se u navedenim udžbenicima ne koristi izraz "model (doktrina, teorija) predpremeštanja" ili "model bića krivičnog dela", mada iz citiranih navoda je jasno da se radi o tom modelu.

⁹ Potonji autor kaže: "Umišljajno stavljanje u stanje neuračunljivosti da bi se s umišljajem u tom stanju učinilo krivično delo, a delo ne bude učinjeno, ne predstavlja pokušaj, već se on utvrđuje u vreme izvršenja krivičnog dela prema opštim pravilima. No, može biti sporno da li to predstavlja pripremnu radnju u onim slučajevima gde je ona kažnjiva".

da se krivica procenjuje prema vremenu preduzimanja takve radnje, nije li time "očuvano" opšte pravilo o odgovornosti (i postojanju krivičnog dela) u odnosu na samu tu i takvu radnju? Ne bi li bilo bolje predvideti posebno krivično delo opijanja i formalno u posebnom delu Zakonika, čija bi formulacija mogla, na primer, da izgleda ovako: "Ko učini delo koje ima opis nekog krivičnog dela u stanju neuračunljivosti u koje je sam sebe doveo, biće kažnjen kaznom koja je propisana za krivično delo čiji opis odgovara delu koje je učinio" (Pihler, 2005: 49-50). O predlogu u citiranom mišljenju se svakako može diskutovati, ali smatramo da je izneto tumačenje koje se odnosi na član 24. stav 1. KZ *de lege lata* neodrživo. Naime, izneto shvatanje predmetne odredbe pre odgovara pomenutom modelu bića krivičnog dela, jer se nastoji staviti akcenat na prethodnu radnju (*actio praececedens*) na način koji odgovara tom modelu, tako da se teško može upodobiti koncepciji krivičnog dela pijanstva.

Mislimo da ne bi trebalo biti sporno da odredba člana 24. stav 1. KZ u osnovi počiva na modelu izuzetka. Ipak, prilikom njenog tumačenja moraju se uzeti u obzir neke okolnosti. Pre svega, *actiones liberae in causa* je *višeaktni* gde uračunljivi učinilac "u prvoj fazi stvara uzrok za radnju krivičnog dela, a tek je u drugoj fazi, kada je postao neuračunljiv, preduzima" (Kühl, 2008: 327).¹⁰ U prvoj fazi, dok je uračunljiv, učinilac postavlja uslove za tok događanja koji vodi ostvarenju krivičnog dela (Bačić, 1998: 227), čime mu se buduće krivično delo može i objektivno, tj. u kauzalnom (uzročnom) smislu, pripisati. Subjektivnu vezu treba videti u tome što se učinilac odlučio da preduzme radnju krivičnog dela dok je bio u uračunljivom stanju, koja je, međutim, preduzeta tek onda kada je došao u stanje neuračunljivosti (Bačić, 1998: 227; Drakić, 2007: 184). Prema tome, u prethodnoj fazi postoji krivica u odnosu na radnju krivičnog dela koja će se naknadno preduzeti.

4. Kao što je rečeno, prva faza kod *actiones liberae in causa* se očituje u samodovođenju u stanje neuračunljivosti. U odredbi člana 24. stav 1. KZ su navedeni tipični načini dovođenja u to stanje, a to su upotreba alkohola ili droga.¹¹ Ipak, upotrebljenom formulacijom "ili na drugi način" obuhvaćena je situacija i da se drugim sredstvima učinilac dovede u stanje nemogućnosti shvatanja svoga dela ili nemogućnosti upravljanja svojim postupcima. Kao drugi načini se, na primer, navode korišćenje tableta ili psihotropnih supstanci (Đorđević, 1978: 74). U krajnjoj liniji alkohol, droge i tablete spadaju u psihotropne (psihoaktivne) supstance. Sporno je kako tretirati situaciju kada je učinilac dopustio da ga savlada san: na primer, vozač je zaspao i na taj način je prouzrokovao saobraćajnu nezgodu koja ima obeležje bića odgovarajućeg krivičnog dela; ili majka je legla u krevet dojeći svoje dete, potom je zaspala i tako dete ugušila? Neki autori i u ovim slučajevima vide institut *actiones liberae in causa* (List, 1902: 179), a drugi ne (Kambovski, 2006: 402). Problem sa ovakvim situacijama je, barem kada je reč o našem (ali ne samo

¹⁰ Dve faze (prva – samodovođenje u stanje neuračunljivosti; druga – činjenje krivičnog dela u tom stanju koje je pre dovođenja u to stanje bilo obuhvaćeno učiniočevom krivicom) se spominju i u domaćoj literaturi (Đorđević, 1978: 74; Stojanović, 2012: 128).

¹¹ Zanimljivo da u ovoj odredbi KZ ne operiše sa pojmom "opojna droga" kako to čini na drugim mestima (čl. 83., 246., 246a. i 247. KZ), već samo sa pojmom "droga".

našem) normativnom rešenju, to što radnje učinjene u snu *isključuju krivičnopravni pojam radnje kao voljne delatnosti*.¹² Prema tome, *slučaj dopuštanja učinioaca da ga savlada san ne predstavlja samodovođenje u stanje neuračunljivosti*. U tom kontekstu se opisani slučajevi teško mogu podvesti pod član 24. stav 1. KZ, iako se u praksi, kako to tvrde pojedini pravni pisci, oni podvode pod odredbu o skivljenoj neuračunljivosti (Mihoci, 2009: 895-896; Vuković, 2012: 180; Vuković, 2013: 99-100). Nije teško zaključiti da se takvim tumačenjem briše razlika između nepostojanja krivičnopravnog pojma radnje i nepostojanja krivice, tačnije uračunljivosti. Upravo u tome leži pomenuta dilema o shvatanju datog instituta: da li on postoji samo za slučaj nepostojanja uračunljivosti, ili, pak, i za slučaj nepostojanja radnje. U svakom slučaju pogrešno je proširivanje odredbe o "skriviljenoj" neuračunljivosti i na situacije nesvesnih radnji.

U literaturi je sporno da li se institut *actiones liberae in causa* može primeniti i u odnosu na zavisnike od alkohola i opojnih droga. Jedni smatraju da je to moguće (Lončarević, 1973: 147; Cetinić, 2000: 92; Stojanović, 2012: 319, 321), a drugi, pak, da nije (Kokolj, 2000: 81). Kada se predmetni institut dovodi u vezu sa zavisnicima od psihoaktivnih supstanci (uključujući i alkohol), mogu se razlikovati dve situacije: prva, kada je zavisnik samom supstancom (alkoholom ili drogom) uzrokovao neuračunljivost; druga, kada je neuračunljivost posledica apstinencijalne krize koju je on mogao predvideti (Čorović, 2010: 218). Inače, domaći autori, čak i oni koji dopuštaju mogućnost *actiones liberae in causa* kod zavisnika, obično je ne vezuju za potonji slučaj, tj. kada je nastupila usled apstinencijalne krize, iz razloga što apstinencijalna kriza nastupa spontano, tako da se ona ne može skriviti (Cetinić, 2000: 93). "Sa iznetim shvatanjem se ne možemo složiti u potpunosti, zato što zavisnici, pre svega oni sa "dužim zavisničkim stažom", mogu predvideti nastupanje apstinencijalne krize, s obzirom da su im poznata dejstva supstance koju koriste, kao i njihove dnevne potrebe za istom. U tom smislu, ne može se reći da, na primer, jedan dugogodišnji zavisnik koji planira da izvrši neko krivično delo i koji ne uzme potrebnu količinu psihoaktivne supstance, čime prouzrokuje apstinencijalnu krizu, a time i stanje neuračunljivosti, nije mogao predvideti to stanje, zbog toga što su njemu poznata kako dejstva droge, tako i posledice koje nastaju u slučaju neuzimanja odgovarajuće količine iste. Naravno, u svakom konkretnom slučaju u kojem postoji ovakva situacija sud bi morao utvrditi da li je zavisnik mogao predvideti nastupanje apstinencijalne krize, pa time i neuračunljivosti, jer bez utvrđivanja te činjenice se ne može raditi o institutu *actiones liberae in causa*" (tako: Čorović, 2010: 217-218).

5. Da bi se učinio imputiralo krivično delo za koje je *tempore criminis* bio neuračunljiv potrebno je postojanje njegove krivice u, kako kaže KZ, "vremenu neposredno pre dovodenja u takvo stanje". Pri tome sva konstitutivna obeležja krivice iz člana 22. KZ moraju biti prisutna. Naravno, učiniočeva krivica se, pre svega njeni oblici (umišljaj i nehat), moraju odnositi na *određeno* krivično delo. To znači da *nije dovoljna neka opšta predstava* da se može učiniti ma koje krivično delo. No,

---

¹² To je nesporno u krivičnopravnoj doktrini (Stojanović, 2012: 67-68; Vuković, 2012: 180).

s druge strane, *ne traži se ni svest učinioca o pojedinostima krivičnog dela*, već je dovoljno da ga je "predvidio u konturama njegovih osnovnih obilježja" (Center, 1964: 115; Radovanović, bez godine izdanja: 213; Srzentić, Stajić, Lazarević, 1998: 247; Bačić, 1998: 228; Drakić, 2007: 191). Na primer, učinilac koji se kani lišiti života neko lice mora imati predstavu o bitnim elementima krivičnog dela ubistva (radnja, posledica, uzročnost), ali nije bitan način na koji će to izvršiti (vatrenim ili hladnim oružjem), vreme (noć ili dan) i sl., pod uslovom da takve okolnosti ne utiču na kvalifikaciju dela (npr. teško ubistvo). U takvim slučajevima, da bi se učiniocu stavilo na teret teško ubistvo, *culpa praecedens* mora obuhvatati predmetnu kvalifikatornu okolnost jer ona čini element bića dela: ako učinilac nastoji lišiti života žrtvu na podmukao način, ta okolnost mora biti obuhvaćena njegovim umišljajem još u vremenu neposredno pre nego što se doveo u stanje neuračunljivosti, upravo da bi se te radnje kvalifikovale kao teško ubistvo, jer će se u protivnom raditi o običnom ubistvu. U vezi sa ovom problematikom valja ukazati da se u nemačkoj teoriji s pravom kritikuje mišljenje jednog nižestepenog suda koji je osudio neuračunljivog učinioca zbog krađe i telesnih povreda, jer je isti bio svestan "da pod dejstvom alkohola ima sklonost ka nasilju" (Roxin, 2006: 923). Prema tome, ne treba prihvatiti da sadržinu *culpa praecedens* čini neka uopštena predstava o mogućnosti kriminalnog ponašanja. Svojevremeno je Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske (odluka Kž 1312/52 od 25.09.1953.) datu problematiku pojasnio na valjan način: krivična odgovornost postoji onda kada je učinilac bio svestan ili bio dužan i mogao biti svestan da u stanju duševne poremećenosti može učiniti *baš takvo krivično delo kakvo je učinio* (Zlatarić, 1956: 41). Znači, zahteva se "poklapanje" između dela koje je učinilac imao u svesti dok je bio uračunljiv i onog koje je kasnije, u stanju neuračunljivosti, izvršio (Bačić, 1998: 228). Imajući u vidu rečeno, neće biti krivično odgovoran onaj učinilac kod kojeg je, dok je bio uračunljiv, postojala svest o jednom krivičnom delu (ubistvu), a on je kasnije, u stanju neuračunljivosti, učinio posve drugo krivično delo (krađu).

U vezi sa pitanjem koje raspravljamo na ovom mestu isto valja dovesti u vezu sa zabludom o ličnosti (*error in persona*). Na primer, učinilac je planirao da u stanju neuračunljivosti siluje tačno određenu osobu, ali je, kada je dospao u to stanje, silovao neku drugu. Povodom ovog problema postoji više stanovišta. Po jednom, kod učinioca u ovoj situaciji ne postoji umišljaj, što dalje ima za posledicu nepostojanje odnosnog krivičnog dela. U jednoj odluci Saveznog suda Nemačke stoji: "Ako je učinilac u trezvenom stanju osmislio plan za silovanje jedne određene žene, ali je tokom pijanstva silovao neku drugu ženu, onda se u principu ne može govoriti o tome da je on zaista učinjeno silovanje unapred hteo ili na njega pristao" (ipak, do osude je došlo na osnovu odredbe o krivičnom delu pijanstva) (Eser, Burkhardt, 1992: 199-200). Po drugom shvatanju (Roxin, 2006: 923), *error in persona* neuračunljivog učinioca odgovara njegovom *aberatio ictus*-u dok je još bio krivično odgovoran, tako da se u ovoj situaciji može odgovarati za pokušaj dela. Zastupnici trećeg stanovišta (*Jähneke, Kühn*) (prema: Drakić, 2007: 191),¹³ pak, smatraju da

---

¹³ I ovaj autor zastupa taj stav.

zabluda o ličnosti nije ni od kakvog značaja. I zaista, ukoliko se uzme u obzir priroda i krivičnopravni značaj zablude o ličnosti, onda je potonje shvatanje najprihvatljivije, jer je, u biti, *error in persona* jedan irelevantni oblik zablude. Vratimo se na pomenuti primer: nije bitno da li će učinilac silovati osobu A ili osobu B, jer kod njega postoji predstava da vrši obljubu ili s njom izjednačen čin putem prinude, a to je ono što čini biće ovog krivičnog dela. Izuzetno, zabluda o licu je od značaja samo ako je neko svojstvo pasivnog subjekta element bića određenog krivičnog dela (Bačić, 1998: 261).

6. S obzirom da krivica ima dva oblika, umišljaj i nehat, to se pravi razlika između *umišljajne actiones liberae in causa* i *nehatne actiones in causa* (Stojanović, 2012: 127). Pri tome, kod datog instituta se zahteva postojanje dvostruke krivice – jedne koja se odnosi na krivično delo koje će biti izvršeno u stanju neuračunljivosti (*culpa praecedens*); druge koja se odnosi na samu skrivljenost stanja neuračunljivosti. Naime, u vezi sa potonjim, treba imati u vidu da se učinilac može samodovesti u stanje neuračunljivosti umišljajno, ili, pak, nehatno.

Umišljajna *actiones liberae in causa* nesporno postoji onda kada se učinilac umišljajno dovodi u stanje neuračunljivosti, u kojem potom vrši krivično delo, a koje je u momentu *actio praecedens* bilo obuhvaćeno njegovim umišljajem – isti je svestan dela i hoće njegovo izvršenje (direktni umišljaj), odnosno svestan je da može učiniti delo pa na to pristaje (eventualni umišljaj). Znači, u ovoj situaciji postoji "dupli umišljaj" (*doppelten Vorzatz*) (Kühl, 2008: 332) - umišljajno dovođenje u stanje neuračunljivosti i umišljaj u odnosu na delo. Sporno je da li se učinilac može iz nehata dovesti u stanje neuračunljivosti, a da je pre toga, za vreme *actio praecedens*, njegovo delo bilo obuhvaćeno umišljajem. Uglavnom se smatra da ova situacija nije moguća, "jer je to nespojivo sa postojanjem umišljaja u odnosu na delo koje se kasnije vrši u stanju neuračunljivosti" (Stojanović, 2012: 128). Ovo mišljenje se obrazlaže i time da "prilikom opijanja izvršilac može primetiti kako mu izmiče kontrola nad samim sobom, ukoliko on prilikom planiranja predstojećeg delikta i dalje uzima alkohol" (Roxin, 2006: 920). Po tome, znači, učinilac pristaje (eventualni umišljaj) na nastanak neuračunljivosti. Suprotno tome, ima mišljenja da je umišljajna *actiones liberae in causa* moguća i ako se učinilac doveo u stanje neuračunljivosti iz nehata, ako je u tom trenutku postojao umišljaj u odnosu na buduće delo. Zastupnici tog shvatanja "priznaju" da je nastupanje neuračunljivosti od strane učinioca moralo da bude predviđeno, iz razloga da bi između odluke da se učini delo i dela postojala subjektivna veza koja bi zadovoljavala načelo krivice (Drakić, 2007: 189), ali da to ipak ne znači da ta veza zahteva i "nameru neuračunljivosti" (*Jänke* prema Drakić, 2007: 189). Čini se da potonju situaciju ne treba isključiti. Na primer, moguće bi bilo da učinilac dok čeka žrtvu koju planira da liši života (umišljaj u odnosu na delo), započne sa konzumiranjem alkohola koje će rezultirati njegovom neuračunljivošću *tempore criminis*; u momentu konzumiranja alkohola (tj. samodovođenja u stanje neuračunljivosti) učinilac može biti svestan, tj. može predvideti mogućnost da na taj način može doći u stanje u kojem ne može da shvati značaj svoga dela ili da upravlja svojim postupcima, ali olako drži da do toga

neće doći (po logici "samo još ovu čašicu"), što bi značilo da kod njega postoji svesni nehat u odnosu na izazivanje neuračunljivosti.¹⁴

Nehatna *actiones liberae in causa* postoji kada učinilac sebe, s umišljajem ili iz nehata, dovodi u defektno stanje, a pri tom je isti, u vreme *actio praecedens*, bio svestan da u takvom stanju može učiniti krivično delo, ali je olako držao da do toga neće doći, odnosno da će ga moći sprečiti (svesni nehat), ili nije bio svestan svoga dela, ali je prema okolnostima slučaja i svojim ličnim svojstvima bio dužan i mogao biti svestan (nesvesni nehat) (Stojanović, 2012: 128). Ipak, jedan broj teoretičara dovodi u sumnju nehatnu *actiones liberae in causa*, jer, dok se "kod dolusnih djela psihološki može objasniti djelovanje u neubrojivoj fazi one motiviranosti iz prethodno ubrojive faze, dotle je kod nehata tu vezu teže psihološki objasniti" (Bačić, 1998: 229). Naročito se smatra problematičnom *actiones liberae in causa* u vezi sa nesvesnim nehatom, koji je zasnovan na normativnim obeležjima, jer se za taj slučaj od učinioca zahteva dužnost i mogućnost svesti da će u neuračunljivom stanju učiniti krivično delo (Drakić, 2007: 190). Tako, na primer, pojašnjavajući dati institut, prof. Lazarević navodi: "Dovodeći sebe u stanje neuračunljivosti učinilac treba da je uračunljiv i da je delo koje će učiniti obuhvaćeno njegovim umišljajem ili nehatom. *Može se raditi o direktnom ili eventualno umišljaju odnosno svesnom nehatu*" (Lazarević, 2005: 78) (naš kurziv). Prema tome, ovaj autor isključuje mogućnost skrivljene neuračunljivosti a da buduće delo bude obuhvaćeno nesvesnim nehatom. S druge strane, prof. Zlatarić, iako smatra da je jedino ispravno shvatanje koje je navedeno u pomenutoj odluci Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske – da učinilac treba da poseduje svest ili dužnost i mogućnost svesti da u stanju neuračunljivosti može učiniti baš takvo krivično delo kakvo je učinio, u vezi sa nesvesnim nehatom kaže: "Isto tako kod nesvesnog nehata, gdje učinilac uopće nema predodžbu o posledici, ali gdje postoji dužnost i mogućnost predviđanja posledice, ne odnosi se to na posledicu u njenom konkretnom obliku, kako je ona nastupila, već na posledicu općenito kao povredu ili ugrožavanje određenog pravnog dobra, koje uključuje razne moguće oblike, pa i posledicu, kako je konkretno ostvarena" (Zlatarić, 1956: 41). Čini nam se da je ovo shvatanje suviše uopšteno, te da bi se njime gotovo svakom učiniocu moglo imputirati krivično delo koje je učinjeno u stanju neuračunljivosti, a na osnovu dužnosti i mogućnosti predviđanja neke uopštene posledice, naravno, pod uslovom da zakon predviđa kažnjivost i za nehat. Bojimo se da se ovakvim shvatanjem na mala vrata uvodi koncept objektivne odgovornosti za date slučajeve. Napomenimo još to da pojedini teoretičari smatraju da ova konstrukcija za nehatne delikte uopšte nije ni potrebna, iz razloga što se prekor kod ovih krivičnih dela veže za jedno vremenski ranije

---

¹⁴ Čini nam se da slično razmišljanje u našoj teoriji možemo naći kod *Centera*. Doduše, ovaj autor ne postavlja pitanje na gore pomenuti način, već nešto drugačije. Naime, njegovo pitanje glasi: da li učinilac, koji stavljaajući se u stanje privremene duševne poremećenosti postupajući iz nehata, može krivično odgovarati kada je u takvom stanju učinio neko krivično delo za koje zakon određuje odgovornost samo u slučaju kada je ono učinjeno sa umišljajem? (Center, 1964: 116). Međutim, ovako formulisano pitanje nije potpuno. Iz njega proizilazi samo jedna strana problema – krivica (nehat) u odnosu na defektno stanje, dok, s druge strane, u njemu uopšte nije ukazano na krivicu (konkretno umišljaj) u odnosu na kasnije delo, mada iz formulacije istog, smatramo, da se ono upravo odnosi na taj slučaj.

ponašanje "koje se učiniocu takođe kao skrivljeno prouzrokovano može prebaciti" (Drakić, 2007: 188).

7. U literaturi se kao poseban vid *actiones liberae in causa* navodi *omissio liberae in causa*. Radi se o tome da je učinilac, koji se na neki od opisanih načina doveo u stanje neuračunljivosti, kasnije u tom stanju propusti da preduzme kakvo dužno činjenje (Vuković, 2013: 98).

8. Skriviljena neuračunljivost podrazumeva da se učinilac samodovede u stanje neuračunljivosti. Pitanje je šta će biti ukoliko je učinilac alkoholom, drogama ili na drugi način na opisani način izazvao bitno smanjenu uračunljivost? Jasno je da se u tom slučaju ne radi o ovom institutu, jer je učinilac ostao uračunljiv, tako da on svo vreme "ne ispušta kontrolu nad svojim postupcima" (Roxin, 2006: 921). Sve do donošenja KZ 2005. godine bilo je upitno da li se u ovom slučaju učiniocu kazna može ublažiti na osnovu člana 23. stav 3. KZ? Istina, logičkim tumačenjem, *argumentum a fortiori*, odgovor bi bio odrećan, iz razloga što je učinilac sam skrivio bitno smanjenu uračunljivost, što je bio i stav u domaćoj doktrini (Center, 1964: 117-118; Đorđević, 1978: 75; Srzentić, Stajić, Lazarević, 1998: 247; (Stojanović, 2003: 207). Sudska praksa je povodom ovog pitanje jedno vreme lutala, mada je već izvesno vreme prihvaćen navedeni, posve ispravni teorijski stav (na primer odluka VSS Kž. 1050/2002 od 12.09.2002. godine) (Đurđić, Jovašević, 2003: 90-91). Ovo pitanje danas nije aktuelno, jer je u čl. 24 st. 3 izričito propisano da se u slučaju "samoizazvane" bitno smanjene uračunljivosti učiniocu kazna ne može ublažiti.

Ipak, navedeni način logičkog zaključivanja može biti relevantan u vezi sa činjenicom kada je učinilac samoumanjio (ali ne bitno) svoju uračunljivost putem alkohola, droga i sl., jer se u tom slučaju ova okolnost ne može ceniti kao olakšavajuća prilikom odmeravanja kazne u smislu člana 54. KZ. Tako je Apelacioni sud u Beogradu, u presudi Kž-1 5658/10 od 26.04. 2011. godine, naveo da to što je uračunljivost okrivljenog u vreme izvršenja krivičnog dela bila smanjena zbog alkoholisanosti ne može biti cenjeno kao olakšavajuća okolnost, jer se okrivljeni upotrebom alkohola (alkoholnog pića) sam stavio u takvo stanje (Janković, 2014: 34; Ćorović, 2015: 141).

9. Na osnovu svega prethodno navedenog može se postaviti pitanje koliko odredba člana 24. KZ adekvatno rešava problematiku *actiones liberae in causa*? Naime, *neprihvatljivo je da se pod okriljem odredbe o "skriviljenoj neuračunljivosti" rešava i pitanje nesvesnih radnji*, čime se potire razlika između nepostojanja krivičnog pravnog pojma radnje, kao voljnog delovanja, i nepostojanja uračunljivosti, kao nesposobnosti rasuđivanja i/ ili odlučivanja.

U vezi sa ovom problematikom rešenje treba tražiti na drugoj strani, a ne u odredbi člana 24. KZ. Tako, ukoliko je vozač automobila dopustio da ga savlada san, pa zatim u stanju sna izazvao saobraćajnu nezgodu, treba uzeti da je isti vožnjom u stanju premorenosti započeo sa radnjom izvršenja krivičnog dela ugrožavanja javnog saobraćaja (Kambovski, 2006: 402). Ovakvo rešenje kod nas ima zakonsku potvrdu. Naime, krivično delo ugrožavanja javnog saobraćaja iz člana 289. KZ predstavlja krivično delo sa blanketnom dispozicijom, koje vrši "učesnik u saobraćaju na putevima koji se ne pridržava saobraćajnih propisa", dok član 187. stav 1. Zakona o

bezbednosti saobraćaja na putevima¹⁵ zabranjuje vozaču koji je nesposoban za bezbedno upravljanje vozilom, odnosno u tolikoj meri umoran, bolestan ili je u takvom psihičkom stanju da nije sposoban da bezbedno upravlja vozilom, da upravlja vozilom u saobraćaju. Prema tome, navedene odredbe ukazuju da premoreni vozač, vožnjom u takvom stanju započinje sa radnjom izvršenja krivičnog dela, a pri tome je svestan, odnosno ima dužnost i mogućnost svesti da time može ugroziti javni saobraćaj i dovesti u opasnost život i telo ljudi i imovinu većeg obima.

Čak i u situacijama kada ponašanje učinioca nije zakonski tako eksplicitno određeno, postoji mogućnost da se putem krivičnogpravnog učenja o radnji i biću nehatnog krivičnog dela reše neke situacije za dela izvršena u snu. Takav slučaj je sa majkom koja je dojeći dete zaspala i pritom ga ugušila. Tako, Porodični zakon¹⁶ propisuje da roditeljsko pravo obuhvata čuvanje i podizanje dece (član 68. stav 2), pod kojim se podrazumeva pravo i dužnost roditelja da čuvaju i podižu dete tako što će se oni lično starati o njegovom životu i zdravlju (član 69. stav 1.), te da se deca predškolskog uzrasta ne smeju ostavljati bez nadzora (član 69. stav 3). Tako mati koja je premorena, ili zna da nemirno spava, svesna je, ili je, pak, dužna i može biti svesna, da stavljanjem odojčeta da doji, imajući u vidu njegovu "fizionomiju" može, u slučaju da zaspri, ugušenjem uzrokovati njegovu smrt. Ako se akcenat stavi na činjenicu dojenja deteta, uz predstavu majke o svom umoru ili nemirnom spavanju, smatramo da se može izvesti konstrukcija o nehatnom lišenju života (član 118. KZ) putem činjenja. Tome još treba dodati učenje o biću nehatnog krivičnog dela. Naime, nehat se danas više ne tretira samo kao oblik krivice, "već i naročitim tipom kažnjivog ponašanja sa svojom osobitom prirodom, što sadrži elemente i na planu neprava i na planu krivice" (Vuković, 2009: 247). Prema tome, nehat (kao i umišljaj) ima dvostruku funkciju - reč je o elementu bića (objektivna strana) i obliku krivice (subjektivna strana) (Stojanović, 2012: 79). "Nepravo nehatnog dela sadržano je međutim i u preduzimanju radnje koja se prema okolnostima može oceniti kao nebrižljiva (nepravo radnje). Reč je o povredi one brižljivosti koju bi ispoljio svaki drugi prosečno savestan i oprezan čovek u poziciji učinioca, za kojeg bi takva posledica bila objektivno predvidiva, i koji bi nastojao da svoje ponašanje sa ovakvim predviđanjem i uskladi... Tek nakon što bi se u okviru bića konstatovalo da učinilac ove objektivne zahteve nije ispunio i da je standarde brižljivog povredio, na planu krivice bi se dalje ispitivalo da li je on prema svojim ličnim karakteristikama (obrazovanju, životnom iskustvu i sposobnostima) ovu povredu zahteva brižljivosti bio u stanju lično da izbegne" (Vuković, 2009: 247). Postupci majke bi se, u datom slučaju, mogli oceniti kao nebrižljivi (legla je da dete podoji iako je premorena i zna da nemirno spava) – objektivno nepravo, a pri tome je bila svesna, odnosno bila je dužna i mogla biti svesna, imajući u vidu njenu predstavu o umoru, nemirnom spavanju, "konstituciji i snazi odojčeta" da ga može na taj način ugušiti. S druge strane, ovu situaciju je možda moguće pojasniti i konstrukcijom nečinjenja: ležeći pored deteta mati je, prethodnim činjenjem, uzrokovala jednu, za dete opasnu

¹⁵ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 - odluka US, 55/2014, 96/2015 - dr. zakon i 9/2016 - odluka US.

¹⁶ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015.

situaciju, što je, dalje, zahtevalo nastavak činjenja, tj. da mati ostane budna, tj. da vrši svojevrsni nadzor kako bi od odojčeta bila otklonjena opasnost, što je izostalo (i ovde je reč o objektivnom nepravu); na subjektivnoj strani bi se trebalo utvrditi da li je majka bila svesna, odnosno bila dužna i mogla biti svesna (prema ličnim svojstvima i okolnostima slučaja) da navedenom radnjom stvara opasnost po odojče, kao i da je tom prethodnom radnjom stvara sebi dalju dužnost da vrši nadzor nad sigurnošću deteta.

Pored iznetog, smatramo i da se neke situacije samouzrokovanja neuračunljivosti putem alkohola ili droga neće raspravljati prema odredbi člana 24. KZ. Na primer, zamislimo situaciju da jedno lice započne sa pijenjem alkohola, ali ne do te mere da je došlo do njegove eksculpacije, zatim sedne za upravljač vozila i krene da istim upravlja, a pri tom nastavlja da, dok vozi, konzumira alkohol. Ukoliko bi kojim slučajem tokom pijenja alkohola u vožnji nastupila njegova neuračunljivost, u kojem stanju je, potom, prouzrokovana saobraćajna nezgoda koja odgovara biću dela iz člana 289. KZ, jedan ovakav učinilac ne bi odgovarao po odredbi člana 24. KZ, jer je isti, započinjanjem upravljanja vozilom, kada je kod njega još postojala sposobnost rasuđivanja i odlučivanja (istina defektna), u stvari započeo sa ostvarenjem radnje predmetnog krivičnog dela. Naime, rečeno je da je delo iz člana 289. KZ sa blanketnom dispozicijom, a sam blanket propisuje: "Vozač ne sme da upravlja vozilom u saobraćaju na putu niti da počne da upravlja vozilom ako je pod dejstvom alkohola i /ili psihoaktivnih supstanci" (član 187. stav 2. Zakona o bezbednosti saobraćaja). Znači iz same činjenice da je pod dejstvom alkohola počeo da upravlja vozilom učinilac krši blanket, čime stvara "uvertiru" u eventualno krivično delo, tako da ukoliko isto zaista i bude učinjeno, a on je tempore criminis usled opijanja alkoholom tokom vožnje postao neuračunljiv, njemu se predmetno krivično delo može pripisati nezavisno od odredbe člana 24. KZ. Druga bi, pak, situacija bila ukoliko je učinilac u stanje neuračunljivosti došao pre nego što je započeo sa upravljanjem vozilom. Ukoliko je kod njega prilikom preduzimanja prethodne radnje (opijanja) postojala predstava da će upravljati vozilom, njemu bi se, prema članu 24. KZ, učinjeno delo moglo pripisati. Problem je međutim, ukoliko učinilac dok se opijao nije imao predstavu da će voziti automobil: na primer, lice je došlo na neko veselje u nameri da se "provede" i planirajući da se taksijem vrati sa veselja, ali je kasnije, kada se napilo do te mere da ne može da shvati značaj svoga dela, odnosno da upravlja svojim postupcima, "neplanirano" uzelo ključ od tuđeg vozila, stavilo ga u pogon i uzrokovalo saobraćajnu nesreću koja odgovara biću dela iz člana 289. KZ. Rešenje za jednu ovakvu situaciju teško da se može naći u postojećoj regulativi. Zanimljiva je, tim povodom, konstatacija prof. Lazarevića koji kaže: "... u praksi je vrlo teško utvrditi da li je učinjeno delo bilo prethodno obuhvaćeno umišljajem ili nehatom; češće je slučaj da učinilac, dovodeći sebe u stanje neuračunljivosti niti je imao niti je mogao imati predstavu o izvršenju krivičnog dela" (naš kurziv) (Lazarević, 2005: 78). Iako sudovi smatraju da se i u ovom slučaju radi o predmetnom institutu (Lazarević, 2005: 78), takva praksa je bez sumnje contra legem.

Imajući u vidu obeležja nesvesnog nehata, tj. da se isti bazira normativnim osnovama, smatramo da je veoma teško (da ne kažemo nemoguće) prihvatiti

situaciju skrivljene neuračunljivosti sa ovim oblikom krivice, s obzirom da se pred učinioca postavlja zahtev, kao prethodna krivica (*culpa praecedens*), u vidu dužnosti i mogućnosti svesti da u neuračunljivom stanju može učiniti krivično delo. Bojimo se da ovakve situacije u praksi mogu voditi (ili već vode) odgovornosti na bazi kauzaliteta, tj. nezavisno od svakog oblika krivice.

LITERATURA

- (1) Bačić, F. (1998). *Kazneno pravo: Opći dio*. Zagreb: Informator.
- (2) Center, O. (1964). Alkoholizam i uračunljivost sa krivično-pravnog aspekta. U: K. P.-Z. Rudolf Turčin, *Prvo savjetovanje o forenzičkoj psihijatriji*. Zagreb: Psihijatrijska bolnica Vrapče.
- (3) Cetinić, M. (2000). Krivična odgovornost narkomana - Samoskrivljena neuračunljivost. U Đ. Lazin, & J. Marić, *Narkomanija i krivična odgovornost - Pravno medicinski aspekt*. Beograd - Kopaonik: Srpsko udruženje za krivično pravo.
- (4) Ćorović, E. (2010). *Mere bezbednosti obaveznog lečenja narkomana i alkoholičara u krivičnom pravu, Doktorska disertacija*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- (5) Ćorović, E. (2013). Princip krivice kao osnov preispitivanja opravdanosti krivičnih sankcija u Krivičnom pravu Srbije. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 2*, 349-365.
- (6) Ćorović, E. (2015). *Sistem krivičnih sankcija Republike Srbije*. Novi Pazar-Niš: Autorsko izdanje-SVEN.
- (7) Delić, N. (2009). *Nova rešenja opštih instituta u KZS*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- (8) Drakić, D. (2007). *Neuračunljivost*. Novi Sad: Školska knjiga.
- (9) Đorđević, M. (1978). In N. Srzentić, *Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*. Beograd: Savremena administracija.
- (10) Đorđević, M., & Đorđević, Đ. (2004). *Krivično pravo – sa osnovama privrednoprestupnog i prekršajnog prava, Priručnik za polaganje pravosudnog ispita*. Beograd: Projuris.
- (11) Đurđić, V., & Jovašević, D. (2003). *Praktikum za krivično pravo: Opšti deo*. Beograd: Službeni glasnik.
- (12) Eser, A., & Burkhardt, B. (1992). *Strafrecht I, Schwerpunkt, Allgemeine Verbrechenselemente, 4. wesentlich überarbeitete Auflage*. München.
- (13) Finkelstein, C., & Katz, L. (2008). Contrived Defenses and Deterrent Threats: Two Facets of One Problem. *Ohio State Journal of Criminal Law, Vol. 5*.
- (14) Janković, S. (2014). Stavovi sudske prakse u vezi sa olakšavajućim i otežavajućim okolnostima. *Bilten Apelacionog suda u Beogradu, br. 6*.
- (15) Kambovski, V. (2006). *Kazneno pravo: Opšt del, Treto izmeneto izdanie*. Skoplje.
- (16) Kokolj, M. (2000). Krivična odgovornost narkomana. In Đ. Lazin, & J. Marić, *Narkomanija i krivična odgovornost – Pravno medicinski aspekt*. Beograd-Kopaonik: Srpsko udruženje za krivično pravo.
- (17) Kühn, K. (2008). *Strafrecht: Allgemeiner Teil, 6. Auflage*. München: Verlag Vahlen.
- (18) Lazarević, L. (2005). *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*. Beograd: Savremena administracija.
- (19) List, F. f. (1902). *Nemačko krivično pravo*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srbije.
- (20) Lončarević, D. (1973). Alkoholizam i uračunljivost - krivično-pravni i psihijatrijski aspekti. *Odujetnik, br. 3-4*.

- (21) Mihoci, I. (2009). Samoskrivljena neubrojivost kao dvoaktno zbivanje. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2 .
- (22) Perović, M. (1985). *Krivično pravo SFRJ: Opšti dio*. Nikšić: Univerzitetska Rijječ.
- (23) Pihler, S. (2005). Novele opštih ustanova u krivičnom zakonodavstvu Srbije (Povodom Krivičnog zakonika RS od 29. septembra 2005. g. *Zbornik radova pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 3 .
- (24) Radovanović, M. (bez godine izdanja). *Krivično pravo: Opšti deo*. Beograd: Savremena administracija.
- (25) Roxin, C. (2006). *Strafrecht Allgemeiner Teil Band I: Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre, 4. Auflage*. München: Verlag C.H.Beck.
- (26) Srzentić, N., Stajić, A., & Lazarević, L. (1998). *Krivično pravo Jugoslavije: Opšti deo, Dvadeseto izdanje*. Beograd: Savremena administracija.
- (27) Stojanović, Z. (2012). *Komentar Krivičnog zakonika, Četvrto izdanje*. Beograd: Službeni glasnik.
- (28) Stojanović, Z. (2004). Krivica ili krivična odgovornost. *Branič – Časopis za pravnu teoriju i praksu Advokatske komore Srbije*, br. 3-4 .
- (29) Stojanović, Z. (2003). *Krivično pravo: Opšti deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- (30) Vuković, I. (2013). *Krivična dela nepravog nečinjenja*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- (31) Vuković, I. (2009). O pojmu nehata i njegovim pojavnim oblicima. In Đ. Ignjatović, *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja III deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- (32) Vuković, I. (2012). Osnovi isključenja radnje kao osnovi isključenja krivičnog dela? In Đ. Ignjatović, *Kaznena reakcija u Srbiji II deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- (33) Zlatarić, B. (1956). *Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, I svezak: Opći dio*. Zagreb: Narodne novine.
- (34) Živanović, T. (1922). *Osnovi krivičnog prava: Opšti deo, drugo izdanje*. Beograd: Geca Kon.

ON SELF-INDUCED MENTAL INCAPACITY FROM ARTICLE 24 OF THE SERBIAN CRIMINAL CODE

The authors in this work deal with provision from the article 24 of the Serbian Criminal Code on self-induced mental incapacity. The legislator through this provision tries to solve problems, in theory known as actiones liberae in causa. The authors critically analyze this provision and indicate some unacceptable interpretation. In addition, they emphasize that some problems related to mental incapacity in some cases may be solved through other legal institutes from the criminal law.

KEY WORDS: guilt / mens rea / actiones liberae in causa / self-induced mental incapacity / act / actus reus